

NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA

A FÜREDI FÜRDŐÉLET EMLÉKEI GÁRDONYI GÉZA MŰVEIBEN

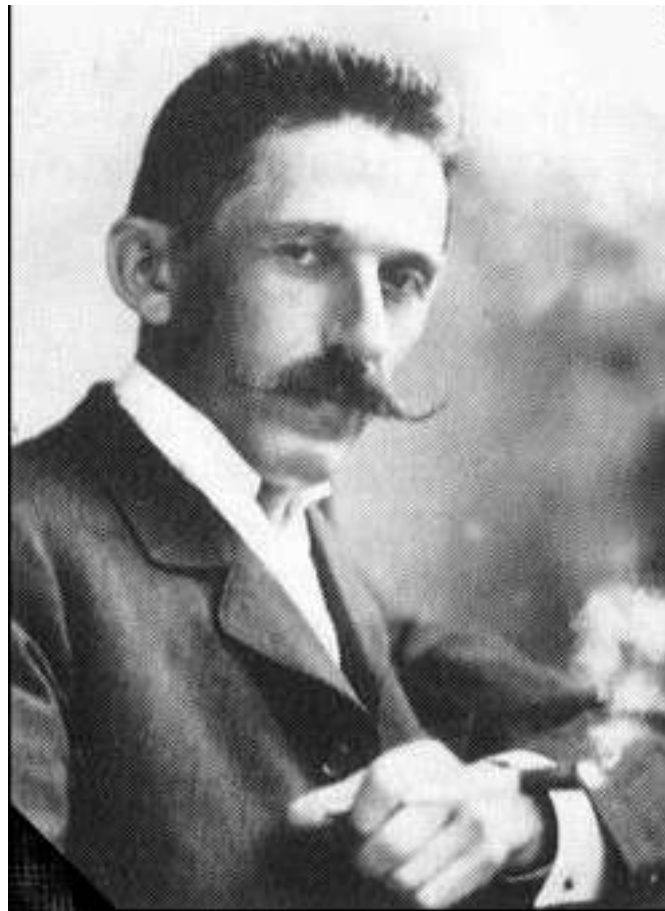
Gárdonyi Géza (1863–1922) emléktábláját 1975. július 26-án, az Anna-bál napján leplezték le a Füredi Panteonban. Felirata szerint az író többször járt itt, a füredi Anna-bálokról *Anna-báli emlék*¹ című novellájában emlékezett meg. A történetben a tizenegy éve fekvőbeteg, idős Anna nagymama névnapján unokája meglepetésként egy bérelt cimbalmon eljátssza kedves nótáit. Ő a *Cserebogár, sárga cserebogár* címűt többször is megismételteti, hiszen ez a dal fiatalságának legszebb eseményére, a füredi Anna-bálra emlékezteti. Egy régi-régi bálra, amikor ő volt a legszebb, amikor csak neki húzták, és a fiatalok kérésére ezt a dalt énekelte a cigányzenekar kíséretével. Férje ekkor szeretett bele.

A szakirodalmi hivatkozások szerint, hogy Gárdonyi a Magyar Hírlap tudósítójaként 1892–1896 között többször járt Balatonfüreden.² Bár későbbi látogatásáról nincs említés, a fürdővendégekről kiadott névsor bizonyítja, hogy az Egerből jött író 1911. július 15-én itt pihent, az Erzsébet-udvarban szállt meg egyedül.³

Gárdonyi 1925-ben megjelent *Vallomás*⁴ című kisregénye szintén füredi vonatkozású. Ez is egy Füreden kezdődő, házassággal végződő szerelem keretes története. A kevésbeszédű, dadogós festőművész, Beszterczey Szilveszter felesége meséli el csodaként megélt füredi ismerkedésüket az 1890-es évek egyikének nyárutóján, az augusztus 20 utáni napokban. A női főszereplő és családja az Erzsébet Hotelben lakott, ismerőseikkel az alsó vendéglőben étkeztek. Siófokra rándultak a gőzhajóval, Csopakra tettek sétákat. Felbukkan a háttérben a patika, a kávéház, a Grand Hotel, a sanyúvízi kút, a „csevice forrás”, a Kisfaludy szobor. Megjelenik az itt pihenő idős hercegprímás Vaszary Kolos és titkára, Kohl Medárd püspök, a primás pompa nélküli nyaralójában velük él szeretett kanárija is. A történetben fontos szerepet játszik a nyaraló körül elterülő gyönyörű rózsakert. Feltűnik Moys Bogomir fürdőfelügyelő, a parkban Blaha Lujza és a színiiskolát vezető Rákosi Szidi színésznők sétálnak. A lány kezének meghódításáért vívott, praktikáktól sem mentes vetélkedésből a gyógyszerészesség helyett végül a festő kerül ki győztesen. A mindent eldöntő leánykérés, a „vallomás” pedig a fenyvesben, a mai Kiserdőben hangzik el.

A Füredről szóló irodalmi összeállítások eddig nem említették Gárdonyi *Te, Berkenye*⁵ című kis-

regényét, noha a szereplők életének sorsfordító napjai az Anna-bál idején itt játszódnak.

Gárdonyi Géza (1863–1922)

Bizonyos, hogy az író valamelyik füredi látogatásakor kézbe vette az 1861–63 között megjelent nyári idénylap, a *Balaton-Füredi Napló*⁶ 1861. évi kedden és pénteken megjelenő júliusi számait. Ugyanis a regényben ábrázolt fürdőhelyi eseményekről, a megnevezett személyek többségéről e számok híreiben, beszámolóiban olvasható csak részletesen. Hogy hiteles legyen a történet helyszínének leírása, a fürdőhely társasági életének ábrázolása, Gárdonyi az olvasott eseményeket a regény cselekményébe illesztette, a személyeket eredeti nevükön szerepeltette, sőt találkozhatunk egy ma is ismert határrész nevével is.

A szépirodalmi alkotás és a korabeli forrásdokumentum összevetése érdekes adalékkal szolgálhat Gárdonyi alkotói módszerének megértéséhez. Schöpflin Aladár *A posthumus Gárdonyi* című írásában kifejti, hogy „Az író mindig a konkrétumból, valóságból indul ki, de Gárdonyira ez különösen

jellemző, mert neki minden színhely rajza, minden tájképe, sőt majd minden hasonlatképe is ilyen látott dolog emlékképe. Nála nincsenek olyasféle képzelt tájképek és színhely képek, amilyeneket régi festők szoktak volt festeni és amilyenekhez folyamodni szokott majd minden író, ha tárgyához, alakjaihoz vagy történeteikhez illő milieure van szüksége. Sőt arra sincsen nála példa, hogy egy ilyen látott képet fantáziája vagy indulatai hozzáadásával felnagyít vagy másképp deformál, hogy hozzáillessze története hangulatához vagy szimbolikussá tegye. Ő mindent, mindig precízen ír le, röviden, józanul, a lényeges vonásokra szorítókozó rövidséggel. Ebben a tekintetben realista a szó legteljesebb értelmében [...] Hitelessé teszi, bizalmat kelt az író szavahihetősége iránt, megveti az illúzió alapját ott is, ahol az író a kitalált dolgokat kezdi elbeszélni. Ez a törekvés a hitelességre – néha szintén túlzásig – megnyilvánul az alakok leírásában, beszédjük reprodukálásában is...”⁷

Vélekedésemet, hogy az író felhasználhatta a füredi lap híreit, alátámasztja az is, hogy – bár a regény nem jelöli pontos évszámmal a füredi eseményeket, de az 1858-as solferinoi ütközet, a Bach korszak végének említése mellett – Gárdonyi a lap indulásának évét választva, az 1861 júliusában történeteket idézi fel. A női főhőstől tudjuk ugyanis, hogy azért jönnek első alkalommal az Anna-bálra, mert a Balaton déli partján az év tavaszán indult meg a vasúti közlekedés, így könnyebbé vált a Füredre jutás. A vonatról Szántódon leszállt utasok hajóval juthattak át Füredre.⁸

Nem ismertetem részletesen a regény cselekményét, a mű hozzáférhető, érdemes elolvasni. Schöpflin Aladár szerint a történetben: „...a gazdagodó paraszt diák fiának a gyermekkorban ébredt és az egész életre kiható szerelméről van szó a szegényedő földesúr finom és jóságos lánya iránt. Az osztálykülönbséget kiegyenlítené a fiatal vérpezsgése, de nem egyenlíti ki a temperamentum különbséget, a parasztfiú apától örökölt zsugorításával elveszti a lányt s csak későn, az öregkorban találkozhatnak, a férfi gazdagon és sivár boldogtalanul, a nő szegényen és boldogan, mert mindig fölényben tudott maradni az élet anyagi részével szemben.”

Számunkra a történet füredi eseményei a fontosak. Lássuk tehát sorjában, mi történt a regénybeli Füreden 1861 júliusának utolsó napjaiban, és mi a korabeli lap tudósítása szerint a valóságban!

Az ifjú Berkenye István, azaz Pityó remélve, hogy itt találkozhat majd az Anna-bálra korábban

ideutazott szerelmével, Phylep Júliával, pénteken 6,45-kor Budáról vonattal indult Füredre, Szántódra 10,58-ra érkezett. (Az újság minden számban közölte a vonat és a hajó menetrendjét, a regény időpontjai azonosak az újságban közöltekkel.) Innen a Kisfaludy hajón utazott Füredre. Az utasoktól értesült az előző napok fontosabb eseményeiről, valamint arról, hogy az Anna-bált péntekről vasárnapra halasztották. A rendező Mayer vendéglős nagy pénzt akar nyerni, mert a báli belépő drága, harmadfél forint lesz fejenként. A már pénteken idesereglett zalai vendégeknek a változás miatt szállást kell biztosítani, ezért „*még a fürdőkádakat is átcsinálják ágyaknak*” [...] „*Az a Mayer egy nyáron akar meggazdagodni!*” [...] „*a rostélyos ára harmincöt krajcár*”.

Itt hallott arról is, hogy a színházba csak Bizay⁹ tud közönséget toborozni. Nagy eseménynek számított a neves hegedűművész, Reményi Ede keddi hangversenye, amelyre drága volt a belépőjegy. A „*Rákóczi*” előadása közben pedig hegedűjének húrja elpattant és a kárpitot leeresztették. Aznap egy orosz, – „*Mitri vagy Ditri*” – fog játszani, muszka létére a honvédek javára. Azt mondta, amit a társai vétettek, ő azt gyógyítja most.

(Az újság július 26-i tudósítása szerint „*Nagybetűs falragaszok hirdették előlegesen, hogy Reményi Füredre jön. Feszülten vártuk, a társas körben csak is róla beszélgettek, hányszor fog föllépni s. a t. Reményi csakugyan meg is érkezett és – föllépett jul. 23-án egyszer s másnap tova utazott. Játékáról felesleges írunk, azt ismerik már. Közönség nagy számmal jelent meg s az ez alkalommal előadott darabban Felekiné Munkácsy Flóra asszony igen kedvesen szerepelt, általában ellehet mondanunk, hogy élvezetdus esténk volt. Reményi közkívánatra a Rákóczy(!) indulót huzta, de oly tűzbe jött hurja és vonója, hogy a darab közepén egyik hur elszakadt s a függöny legördült. Reményi Ede Horvátországba utazott. Kisérje a hongeniusza őt!*”)

A hajón értesült arról is, hogy milyen előkelő vendégek pihennek már Füreden: Zichy Manó, Eszterházy Pista, Batthyány Gedő, Hunyady János, Teleky Sándor, Inkeyék, Vay báróék. Egy Holstein nevű dán gróf is itt van, aki egy reggel magyar ruhában, árvalányhajás kalapban, magyar címeres nyakkendővel jelent meg. Lo-Presty Lajos báró még rajta is túltett, lobogós ingben, rojtos gatyában, sarkantyús csizmában perdült ki a sétányra, ezüst pitykés pruszlik és panyókára vetett zsinóros dolmány volt rajta. A dámák között Eszterházy fe-

lesége, Szerafin grófné, két leánya, Szerafin és Özsénia kontesztek, Eszterházy Sarolta, és a szépséges Somsich Riza grófné is itt van.

Felekiné Munkácsy Flóra (1836–1906) sz.: Gaidler Emília színésznő portréja
(Pollák Zsigmond metszete)

(A lap július 5-én írta: „*Báró Lo-Presty Lajos ő maga, ki egész családjával, nevezetesen nejével, született Eszterházy Seraphin grófnő asszonysággal, s a fürdő csillagaival Eugenia és Seraphin b. kiasasszonyokkal, úgy Esterházy Sarolta grófnővel már június 16-ka óta szerencsételti és ékesíti a fürdőt s annak összes vendégeit, június 28-án sötétkék posztóból készült, fehérre uriasan és fényesen kizsinórozott pitykés dolmányban és mellényben, bőujju ingben, hosszú rojtos bő gatyában, sarkantus csizmákban jelent meg perge kalappal nagyjaink között a sétatéren, honnan később együtt az étterembe vonulván s megestelizvén, s esteli után tánczra keltek, s Lo-Presty báró úr az egész táncvigalmat fennebbi öltönyében lejté a legmeghatóbban s oly kellemmel, köztetszéssel végig, hogy mindenki dicséretekkel halmozá el s majd nem sajnálá, hogy az igéző hunnias öltözetben nem ő, hanem más aratta a babért vagy legalább hogy ő is miért nem úgy öltözködött. – A példa meg van, csak követni kell.*” A lapban közölt vendégek névsorá-

ban olvasható a regényben említetteké is. A dán vendég öltözetének leírása is megtalálható az újságban: A július 26-ai híradás szerint „*Gróf Holstein L. Ledreburgi birtokos úr, Dániából látogatá meg jeles fürdönket, s a tetszését különösen megnyert magyar urhölgyek figyelmeztetésére honunknak czimerével himzett nyakkendőt vett és visel, s süvegébe árvaleányhaj(!) bokkrétát tűzött, – bár csak végkép bemagyarosodnék hozzánk az ily fogékony kebel, mely különben is sok rokonszenvet tanusít nemzetünk iránt, – vagy nyeresímesebb, ha künn működik, s honában e szellemi rokonságot tovább is lelkesen tenyészti?*”)

A regényben a Füredhez közeledő hajóról látni lehetett a nagy Horváth házat, a fürdőházat, a görög stílusú templomocskát. A Baricska-dűlőn az Anna-bálra jött zalaiak kocsijai és hintői álltak. A hajóhid körül krinolinós nők várakoztak. A Balatonban nyüzsögtek a fürdőzők, a fürdőháznál szalmakalaposok, a Baricska-dűlő alatt csupasz fejű kocsisok és gyerekek. Olyan nagy volt a fürdőhelyen a zsúfoltság, hogy a központban csak a fürdőszobákban lehetett helyet kapni. A főhős is egy ilyen szállást választott, hogy a kedvese közelében lehessen. Szerelmét keresve bejárta a telepet; látta a színházat, a Mayer vendéglőt (Nagyvendéglő), az Eszterházy vendéglőt, az ivókutat, a patikát és a „*kőből faragott Kisfaludy-karikatúrát*”.¹⁰

A „*Hazafiság a nemzetiségnek*” feliratot viselő, hat oszlopos kőszínház falára ragasztott plakát arról adott hírt, hogy aznap, pénteken műkedvelők előadásában a szabadságharcban megnyomorodott honvédek javára színre kerül A toll hatalma című egyfelvonásos vígjáték, amelyben Felekiné Munkácsy Flóra fog ragyogni. De szerepelnek mellette mások is: a lelkes vendégkisasszonyok szavalnak és dalolnak. Dimitrieff orosz hegedűművész is díjtalanul fog fellépni a hazafias ünnepen. (Ő az, akiről már a hajón is beszéltek.) Másnap pedig a Bánk bánt adják. A Mayer vendéglőben Erdélyi Náci hírneves szegedi cigányzenekara játszik. (A lapból tudható, hogy valóban a neves szegedi muzsikusz játszott itt zenekarával a szezon alatt.) Berkenye, a kevéspénzű diák drágának találta a rostélyos árát, a Baricskánál álló szekértábor felé menve inkább egy boltban zsemlet és sajtot vett. Imárottját nem találta, ezért korán lefeküdt. A színházból behallatszott a taps, az ének, a Rákóczi induló dallamai, a Mayer vendéglő kisebb terméből pedig a pozsonyi kerिंगőt járó táncosok zaja.

(Az augusztus 2-án megjelent tudósítás szerint: „*Július 26-án műkedvelő előadás volt, a pesti hon-*

védegyelet és a füredi kórház javára. Felekiné Munkácsy Flóra asszonynak nemcsak a színművészet körül van szép érdeme, de azon nemes honleányi törekvés, melylyel míg egyrészt feledhetetlen édes élvezetet siet nyújtani, úgy más részről enyhíteni a szenvedők nyomorán fő vágya – e mai műkedvelő előadás Füred egyik legszebb napjainak fényes csillaga; de nézzük közelebbről: első szakaszban egy 1. felv. dramolettét a kedves kis darabot „Toll hatalmát” adák, Felekiné a kedélyes Ilont művészi, otthonias, s mindig hű következetességgel, Vásárhelyi úr a szerény költő Szenvei Kálmánt elég ügyesen, Navratyill úr pedig az inast eredetileg adák. A második szakaszban 1. Ábránd, hegedüs Dmietrieff orosz művész megragadó szépen játsza, szép hogy orosz – a magyarhonvédek javára működött, míg egykor kárára, igen alkalmi volt egy urnak szívélyes megjegyzése: hogy az orosz művészt szívesen látja a magyar, de az orosz katonát nem.” A tudósító még beszámolt arról, hogy az est további részében a férfi és női fürdővendégek magyar népdalokat énekeltek, Garay Magyar hölgy, Tóth Kálmán *Előre* című versét szavalták, zongoráztak, majd Felekiné a *Szilágyi Erzsébet* című vers előadásával zárta a műsort. Végül a színpadon 9 férfi és 9 nő kört alkotva a Szózatot kezdte énekelni. A nagyszámú közönség felállva csatlakozott hozzájuk. A műsort Felekiné rendezte.)

Berkenyét másnap hat órakor a forrás mellett felhangzó Rákóczi induló ébresztette. Divatos zene volt akkor, azzal keltek és feküdtek a vendégek. „Még a füredi rigók is kedvvel próbálgatták egy-egy cifráját”. Már hét óra előtt tele volt a tér magyar dolmányt, atillát viselő, sétáló hölgyekkel. Fejükön sastollas kalpag, vagy többnyire árvalányhajas, magas szélű bakonyi kalap. Egy nefelejcszínű krinolint viselő hölgyön könnyű, fehér, idealizált parasztszűr volt. Furcsa párosítás, de tetszést aratott. A férfiak atillában, kazinczyban, árvalányhajas kanászkalapban, kezükben fokos.¹¹ A nők és férfiak mellén is nemzetiszínű kokárda virított. Cilinderes bécsi ruha ritkán tűnt fel, még a zsidók többsége is zsinóros atillában itta a savót. „A savókúrának nagy divatja volt Füreden. Tüdőbajon csak a savó segít, meg a jó Isten.” A hajóhídnál nézelődve véletlenül találkozott imádjottjával és annak édesanyjával, együtt uzsonnáztak a fák alatti kávéházi asztaloknál vagy kétszáz vendég társaságában.

Itt mesélte el nekik a már korábban hallott történetet, hogy egy fiatal zsidó veszprémi boltos,

Weiss Samu tíz nappal azelőtt, reggel az uszoda mellett belefulladt a Balatonba. Az arácsi halászok csak délben próbálták megtalálni a legnagyobb hálólal, de helyette csak halat fogtak. Végül délután két órakor akadtak rá az uszoda egyik cölöpje mellett.

(A lap július 19-én így tudósított a történetekről: „Julius 14-én Veisz Sámuel izraelita reggeli 6 órakor a balatoni hideg fürdőbe menvén harmad magával fürdeni, az uszodából kiugrott a szabadba, s ott távolabbra is eluszkálván, midőn társai már felöltözködésre kijöttek a vízből, ő ismét beljebb úszott, s mint hírlík – lábát és kezét a görcs fogta meg s nem tudván magán segíteni, segély nem érkezvén megmentésére, bele fulladt a Balatonba. Nagy lenyomást okozott a szomorú esemény sokakra, többen a fürdéstől is visszaborzadtak, – s ha ki nem fogják szerencsétlent, nagy hátrányára vált volna még holta után is a fürdőnek. Az arácsi halászok déltájban több helyen hálót vetettek, de sehol nem találták, s mintegy 50 fontra menő több darab fogasnál egyebet nem huzhattak ki, délután azonban mintegy 1-2 óra körül, két csolnak között vetetvén és hordoztatván meg ama sajátságos kötésháló, melyet Testori nevű kereskedő épen (!) csak e célra s ez alkalommal talált volna fel, csak hamar megtaláltatott, – elbukása helyétől nem messze – egy ócska s már rég elveszhetett fürdőföveggel együtt. – Lepedőbe takartatván, ideiglenesen a füredi kórházban terítettett ki, honnan még naple nyugta előtt bevitetett Veszprémbe, hol lakását tartotta s egy önálló kereskedést vezetett....”)

Az uzsonnázó vendégeknek a Bánk bán előadására Bizay, „a nemzet bárója” ajánlgatta és árulta a jegyeket. Berkenye és a hölgyek este együtt mentek a színházba, amelynek oszlopos bejáratánál kokárdát és magyar címet lehetett vásárolni. Az előadás óriási sikert aratott. Gárdonyi Petur bánnak azokat a mondatait emeli ki, amelyek a vasrvert hazáról szóltak: „A szerepének-egy egy tüzes mondatát szinte kivette és a közönség felé sistergette:...” Az előadás végén a közönség a Szózatot énekelte.

(A lap – szokásával ellentétben – nem írt részletesen a darabról, nem elemezte az előadást és a színesek játékát, csak utólagosan, augusztus 13-án közölte: „Július 27-én a Balaton-Füredi Színkör javára Bánkbán Katona József 5 felvonású drámája.”)¹²

A színház után a parti fák alatt ülve a cigányzenét hallgatták, s csodálattal nézték a balatoni

aranyhidat. Itt vallotta meg szerelmét Berkenye, s ekkor látszólag viszonzásra is talált.

Másnap, vasárnap a főhős – drágának találva a viteldíjat – a csónakkal kiránduló hölgyek után gyalogosan ment Tihanyba. A találkozás nem sikerült, s ő fáradtan és éhesen érkezett vissza. Mikor megjelent az esti Anna-bál helyszínén a nagyszála báltermében, a cigányzenészek már készülődtek, a frissen felsúrolt padló illata keveredett a lépcsőt és a folyosót díszítő cserepes virágok illatával. Bizay a frakkba öltözött főhöst megszegyenítette, pincérnek nézte. A bálozók ugyanis csak magyar ruhát viseltek: a férfiak atlasz atillát, könnyű, sárga csizmát vagy aranyrojtos, sárga topánt, a hölgyek virágos vagy aranyos pártát, gyöngyfűzős, magyar derekú krinolinszoknyát. Mindenki mellén magyar kokárda. A francia négyes járta, de csárdást is táncoltak. A főhős kénytelen volt a frakkot köznapi ruhájára cserélni. Ebben azonban már nem mehetett a bálterembe, csak kintről, a cselédek közül figyelhette a forgatagot és táncoló szerelmét. A bál alatt vihar támadt, dörgött az ég, eső esett. Berkenye ezért szállásukra, az Eszterházy házba kíserte szerelmét és édesanyját. Másnap a forrás melletti padon társalgó vendégek kritikával illették a bált; a mágnások azért mentek el már korábban Füredről, mert megtudták, hogy Baricskán is árulták a jegyket. A közbejött vihar miatt sem sikerülhetett. Rossz volt a rendezés is, mert csak polka és „*cepedli*”¹³ járta, mindössze két magyar táncot húztak. A „*kotijon*”¹⁴ is két óra hosszat tartott. Ennek ellenére a bál mégis reggel öt órakor fejeződött be. Elmondásuk szerint Bizay is szidta Mayer vendégelőst, aki állítólag jövőre két bált fog rendezni, a pestieknek a villában¹⁵, a vidékieknek itt, a nagyszalában. A főhős ekkor tudta meg, hogy imádottja nem viszonzhatja érzelmeit. Úgy érezte, hogy még Kisfaludy „*nagyfejű, rút*” szobra is hidegen tekint rá. Lelkileg összetörve, öngyilkosságot fontolgatva még aznap elutazott Füredről.

(Augusztus 2-án a lap így számolt be a bálról: „*Julius 28-án volt az ugynevezett elhírhedt füredi Annabál. Több év óta a díszes vendégkoszoru e bálig tart, ezután már elhagyják Füredet. A vendégfogadó igen díszes és nagy terében szokott tartatni, a tánczvigalom, mellette van szinte egy nagyszerű terem, melyben ebédelni szoktak, 01(!) órájában már összegyűltek, s szép számmal lejtették a vegyes tánczokat. Képviseleve volt a magasb aristocratia, a szabadabb elvű magas kör, a középosztály szintén. Hölgyeink nem annyira pazar fénnyel mint sajátságos és választékos egyszerű-*

séggel ékíték a mulatságot. Hej én nem tudom hogy van, de nekem sehogyan sem volt inyemre, azt a cotillont két egész órahosszan járták, aztán az a sok polka, czepperl, s Isten tudja mi még, magyar ruhásokhoz csárdás illik csak gyönyörűn, más oly kirívó s majdnem nevetséges. Bál királynét szeretnék nevezni, de sokan voltak, s nekem mindnyájan úgy tetszett mind mindannyi bálkirályné. Gróf Somsich Riza kisasszony lett volna bizonyosan a bálkirályné, ha pár nappal előbb Tőlünk el nem távozik. Általánosán Huszár Etelka k. a. a szende, bájos és kelleműs honleányt emelték ki. Férfiaink szépen viselték magukat, köztük volt egy dániai és francia mágnás, egyszer láttam egy kis darabig csárdást tánczoltak, a mi nem vált szégyenükre. Zenészeink ügyesen és szabatosan játszottak és közben nem hosszú szünetet tartottak, mint némelyek szokták. A szolgálát gyors volt de az ár borsos. Csupán a bemeneti díj 2 ft 50 kr, [...] még mi a melegség miatt izzadtunk s szemünket legeltettük a röpke tündéreken, a bájos tánczosnőkön, addig az inasok és szolgálók a folyosón és lépcsőzeten élvezték a szép virágok illatát – ezt azért említjük meg, hogy kár annyi és oly szép cserepes virágokat szelvényben hosszába kirakni, és a világitásban [...] ott kint – fukaroskodni, majd volt szerencsém a sötétben élehetni, még pedig estve, mert éjfélután már nem csodálnám ... a báladó tulajdonos Majer úr dicséretet érdemel a rendezésért, s megérdemelt volna még annyi közönséget, mint mennyi volt. Fürednek e bálja felülmulhatatlan szép szokott lenni, de az idén gátolta az is, hogy véghetetlen zimankós égi háboru dühöngött kint, s a Balaton keble fel-fel háborodott s haragosan tekintett szerelmes párjára Füredre, hogy ő még akkor is mulat, midőn a természet róka tánczot járat vele. A tánczvigalomnak reggel 5 órakor vége lőn s a Rákóczy(!) indulóval szép csendesen szállásunkra siettünk.”)

Bizonyos, hogy az 1861 nyarán megjelent Balaton-Füredi Napló beszámolója, tudósításai nélkül az író nem tudta volna olyan hitelessé tenni a regény középpontjának tekinthető, a fiatalok életét sorsdöntően befolyásoló, Füreden eltöltött négy napot.

* * *

Gárdonyi Géza és Füred kapcsolatának egy kedves epizódjáról számolt be Sebestyén Gyula az 1935-ben megjelent *Mosolygó balatoni emlékek* című könyvében. Az anekdota szerint az író nem Egerben, hanem Füreden akart letelepedni.¹⁶ Leutazott, körülszemplélődött, majd őt faggatta: milyen ott a falusi nép, a veszprémi vonatcsatlakozás,

a nyári csődület. Különösen a téli ellátás érdekelte. Ezért egy különös ötlettel próbát tett. Késő ősszel táviratot küldött a fürdőigazgatóságnak ezzel a szöveggel: „Nyitva van-e a szezon? Gárdonyi New-York Kávéház”. Erre a címre nem kapott választ, ezért megneheztelt a fürediekre, barátjára és a Balatonra. Már házhelye volt Egerben, amikor szemrehányással illette Sebestyént. Ő, ismerve félzségségig menő érzékenységét, így vigasztalta: „... a tréfás sürgöny alá Göre Gábor¹⁷ nevét kellett volna írnod, akkor komolyan vették volna érted rajongó balatonfüredi tisztelőid.” – „Homlokára csapott: No, látod! Látod! Szamárfejjel erre én nem gondoltam. – Kár!”

Jegyzetek:

- 1 Gárdonyi Géza: Anna-báli emlék. = Új Idők. 1906. 40. sz. szept. 30. 318–320. p., kötetben a Mi erősebb a halálnál. Bp. 1924. 113–118. Olvasható még: Békebeli Balaton. Bp., 2005., „Oh Füred, drága Helikon...” szerk. Matyikó Sebestyén József. Balatonfüred, 2006. 133–137. p., valamint interneten: Wikiforrás.
- 2 „Oh Füred, drága Helikon...” szerk. Matyikó Sebestyén József. Balatonfüred, 2006. 423. p.
- 3 Magyar Tenger 1911. július 15. (4. sz.), július 22. (5. sz.) 27. p.
- 4 Olvasható: Magyar Elektronikus Könyvtár
- 5 Egyes források szerint először folytatásokban jelent meg 1913-ban a Pesti Hírlap 106–126. számaiban. Könyv alakban 1925-ben, legutóbb 2005-ben a Fekete Sas Kiadónál. Olvasható még: Magyar Elektronikus Könyvtár
- 6 Másolatban őrzi a Városi Helytörténeti Gyűjtemény
- 7 Nyugat 1925. 12–13. sz. július 1. = Elektronikus Periodika Archivum
- 8 A vasúti közlekedés 1861. április 1-jén indult meg a déli parton, 1863-tól már Siófokról szállította az utasokat a Kisfaludy gőzhajó.
- 9 A keresztnév nélkül említett Bizay Mihály akkoriban országosan ismert alak volt, róla az újságban többször is jelent meg híradás. Személyéről lásd: Katona Csaba: A „nemzet bárója”, aki már életében legenda lett. = Győri Tanulmányok. 2002. 26. sz. 35–46. p. és Némethné Rácz Lídia: Bizay Mihály, a „kedély mágna”, „a füredi élet ébrékeny villánya”. = Füredi História. 2008./3. 20. sz. 2–4. p.
- 10 Kisfaludy Sándor költő 1860-ban felavatott első, kevésbé sikerült szobra nem kőből, hanem bronzból készült. Az 1877-ben elhelyezett második szobor, amelyet az író 1911-ben még eredeti helyén, az Erzsébet ház előtt láthatott, s amely ma a Balaton parti parkban áll, ugyancsak bronzból készült.
- 11 A szabadságharc után az öltözék megválasztása a hazafias érzések kifejezése volt. Ekkor alakult ki a dolmánynek és mentének különféle történelmi nevű változata.
- 12 A regényben az 1831-ben megnyitott kőszínház szerepel, 1861-ben azonban már csak rossz idő esetén játszottak benne. A Bánk bánt is a július 6-án megnyílt, új nyári színházban, a szinkörben, az ún. Arénában mutatták be. A megnyitásról az újság is részletesen beszámolt.
- 13 cepedli = a keringő népies elnevezése
- 14 cotillon = füzértánc, francia társastánc
- 15 Az egykori Széchényi kastély akkor szállás- és szórakozóhely volt, ma a Kertészeti Szakközépiskola épülete. (Hősök tere 1.)
- 16 Az író 1897-ben telepedett le Egerben
- 17 Gárdonyi rendkívül népszerű könyvalakja

A Nagyvendéglő